

Mineviku kogemust uurides. Rüiteki näide

Kadri Kuusk

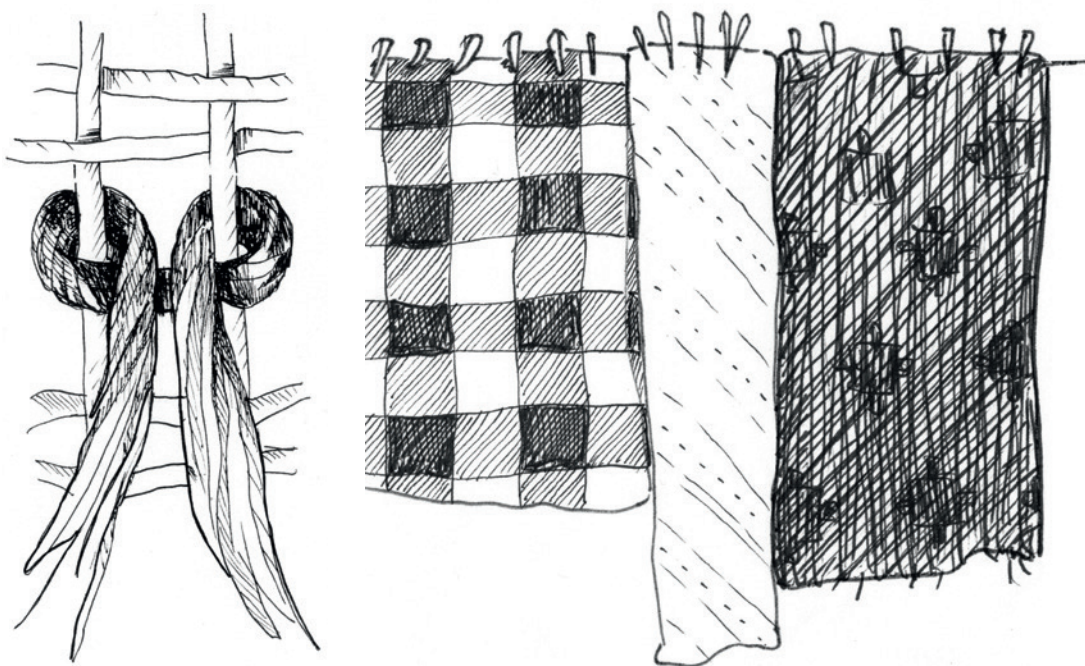
Resümee

Rüitekk on Eesti kontekstis ainulaadne – säilinud andmetele toetudes on tekki valmistatud ainult Hiiumaal. Arvatavasti on rüül sugulust Rootsi ja Lääne-Soome narmaliste kangastelgedel kootud vaipadega. Arhiiviteadete põhjal imiteeris rüü karusnahka, mis tegi teki harukordselt soojapidavaks. Tekil on kaks kihti – alustekk ja pealiskord, mille moodustavad alusteki külge õmmeldud kaltsuribad ehk nukud ja vanutatud kangalõime otsad tutkamid. Käesolev artikkel annab ülevaate rüiteki rekonstrueerimisest ja aitab luua süvendatud ülevaadet selle esemeliigi tehnoloogilistest pisidetailidest. Taasloomise aluseks olid kaks säilinud originaalrüüd ja kümned arhiiviallikad. Lisaks protsessikirjeldustele on välja toodud ka 2022. aasta kogemuslood rüü rekonstruktsiooni all magamisest. Artikkel on koostatud Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia püramiiditehnoloogia eksperimentaalpraktika tulemuste põhjal.

Võtmesõnad: meretekki, rüü, käsitöötehnikad, rekonstruktsioon, praktikapõhine esemeuurimus, kasutajakogemus

Sissejuhatus

Viimased teated hiidlaste rännu-, mere- ja pulmateki rüü valmistamisest pärinevad 19. sajandi lõpust. Kiirete ühiskondlike muutuste tuules 19.–20. sajandi vahetusel minetas raske tekk oma sotsiaalse ja funktsionaalse ots- tarbe ning rüü valmistamise oskus hääbus. Rüiteki taasloomiseks 21. sajandil oli mitu põhjust. Esiteks soovisin erisuguseid valmistamisvõtteid katsetades teada saada, kui palju aega ja materjali kulub rekonstruktsiooni tegemiseks. Selleks, et töö ei jääks üksnes koopias valmistamise kirjelduseks, anti soovijatele võimalus rüü all magada ning rikastada tulevase museaali tulmele- gendi kogemuslugudega. Kõige intrigeerivamaks teguriks nii valmistamise kui hilisemate lugude kogumise juures oli rüiteki kaal – kuidas valmistada piisavalt raske rüü ja kuidas 21. sajandil selle kareda, karvase ja raske tekstiili all uinuda saab?

Joonis 1. a) sõlmnarmastehnikas rüüisõlm; b) rüü alustekile õmmeldud kaltsuribad.
Kadri Kuuse joonis.

Mis on rüü ehk nukkudega tek

Rüü ei ole rüüu. Rüütehnika all mõeldakse kangakudumise viisi, kus sõlmnarmastehnikas lisatakse kootavale tekstiilile teatud pikkusega lõngadest narmad (Kelpman 2016: 136). Eesti kultuuriruumis on rüütehnika andnud nime ka rüütekkidele- ja vaipadele. Vormsi saarel on veel 19. sajandil valmistatud ja kasutatud Skandinaavia eeskujudel sõlmnarmastehnikas mere tekke ehk rüüsid (Konsin 1979: 68). On arvatud, et rüütehnika imiteeris karusnahka ning rüüsid hakati eeskätt kuduma vajadusest rasketes kliimatingimustes ellu jääda (Willberg 2008: 17).

Vähem levinud on teadmine, et traditsioonilises rüütehnikas vaipade kõrval on arenenud ka teine karusnahka imiteeriv tehniline lahendus. Hiiumaal valmistati veel kuni 19.–20. sajandi vahetuseni rüüsid ehk nukkudega tekke (Konsin 1979: 68). Rüü alustekile ei ole lõnga narmad kudumise ajal sisse põimitud, vaid kaltsuribad (nukud) või vanutatud kangalõime otsad (tutkamid) on peale õmmeldud (joonis 1). Erinevad on ka rüü ja rüüu pealiskorra materjal ning kinnitamise tehnika. Ent nii nimetus, otstarve, kujunemine kui ka võimalikud põhjused, miks mõlema tekiliigi valmistamine 20. sajandi vahetusel häabus, on üsna sarnased.

Ajalooline taust ja mõisted

Sõna *rüü* on arvatavasti hiiupärane murdevariant sõnast *rüüu*. Hiiumaal on sama tekitüübi kohta levinud ka nimetus *rüü* (ERM KV 30: 48, 135–137). Kuna sõnatüvi on mitmetes Skandinaavia keeltes väga sarnane, on keeruline algset vastet leida. Muinasskandinaavia sõna *ry* tähendas sõlmelist ehk rüütehnikas tekki (Sirelius 1924: 5). Rootsi keeles on alates keskajast tuntud eri kirjepildid: *ryia*, *rya*, *ria*, *ryo*, *rughia*, *ryge*. Islandil, Norras ja Taanis sõna *ru* märkinud kevaditi lambalt pudenevat villa (Toikka-Karvonen 1971: 16).

Mitmetele arhiiviallikatele toetudes näeme, et Hiiumaa rüile õmmeldud kaltsuribased on nimetatud *nukud*, *nupud*, *noköd* (ERM EA 18: 1, 40; 333); soome keeles on vastav sõna *nukka* mis tähendab udemeid ja karvakesi või ka rüünarmaid. Samuti on rüile kinnitatud vanutatud kangalõime otsi – *tutkameid* (Konsin 1982: 108), soome keeles *tutkaimet*, kanga otsast üle jäänud lõimelõngad. Soome Rahvusmuuseumis on hoiustatud mitmed 20. sajandi alguses valmistatud ukse ette pandavad põrandakatted, kus on riidest narmad peale õmmeldud (nt TTM51121 ja S3321: 13). Samuti on õmmeldud kaltsuribadega tekkidest näiteid Rootsi muuseumide digitaliseeritud museaalide hulgas (nt UM022278 ja XLM26663). Seega tehnoloogilisi vasteid Skandinaaviast on mitmeid, kuid suuremõõtmelisi (ca 150x190 cm) enne 20. sajandit õmmeldud rüü vasteid ei ole mul siiani õnnestunud leida.

Rüütekke on Hiiumaal kasutatud eri kohtades, kuid otstarve oli neil üks – kaitsta külma eest. Rüü võeti kaasa heinamaale (selle all magati heinaküünis), kasutusel oli see ka paaditekina, kuid peamiselt magati rüüteki all kodus külmal ajal, kuna tekk oli haruldaselt soe (ERM EA 20: 1, 193). Rüül oli ka laiem sotsiaalne tähendus, kuna kuulus jõuka Hiiu pruudi kaasavara hulka (ERM KV 30: 5, 23). Paralleele võib taas tõmmata Soomega, kus kooti sõlmnarmas-tehnikas pruudirüüsid: „Pidulikke pruudirüüsid, mida tihti pärandati edasi emalt tütrele, kooti maapiirkondades kuni 19. sajandi keskpaigani, vaibakudumise taandumiseni“ (Aav jt 1991: 11).

Uurimisallikad

Eesti Rahva Muuseumi (edaspidi ERM) etnograafilisele arhiivile (EA) ja korrespondentide vastustele (KV) tuginedes võib väita, et rüü oli 19. sajandil Hiiumaal väga levinud tekitüüp. Kõige rohkearvulisemalt on rüü tegemisest ja kasutamisest mälestusi kogunud Erna Ariste 1932. aastal (ERM EA 16: 2, *nukkudega tekk*) ja 1933. aastal (ERM EA 18: 1, *rüü tegemine*). ERMi küsimuslehele „Rüidest“ (nr 16, 1936) on laekunud kaks vastust Hiiumaalt (ERM KV 30: 5 ja 30: 48). Mälestusi teki tegemisest ja kasutamisest on üles kirjutatud nii Pühalepa, Käina kui Emmaste kihelkonnast. Seega on imekspandav, et

seni teadaolevalt on 19. sajandist säilinud vaid kaks rüitekki. 1926. aastal koguti ERMi rüü Käinast Seljakülast (ERM A 332: 4 Käina, foto 1).

1901. aastal käis Soome etnoloog Axel Olai Heikel (1851–1924) kogumisretkel Hiiumaal, mille tulemusena on Soome Rahvusmuuseumis hoiul ligi sada Hiiumaa rahvarõiva osa ning üks rüitekk (SU 4002: 269 Käina, foto 2). ERMis olev rüü on üsna kehvas seisus – säilinud on vaid alustekk ja mõned üksikud õmmeldud nukud selle peal. Soomes hoistatava rüü nukkudest pealiskiht on seevastu väga hästi säilinud ning annab suurepärase ettekujutuse sellest, kui suursugused ja lopsakad omaaegsed rüitekid olid.

1 puud rüitekki

Rüiteki rekonstrueerimise eeskujudeks olid kaks eelpool nimetatud rüüd. Protsessi toetasid kirjed ERMi etnograafilisest arhiivist ja korrespondentide vastused. Kirjalikest mälestustest ei selgunud rüiteki mõõte ega muid tehnilisi andmeid (soatihedus, nukkude kinnitamise materjal jms). Seega oli füüsiliste näidete uurimine määrava tähtsusega. Läbiv teema kogu rekonstruktsiooni valmistamise perioodil oli rüiteki kaal. Rüü kohta on üles tähendatud, et tekk oli nii raske, et haige mees ei tohtinud seda peale võtta ja lapsed väsisid selle all (ERM EA 15: 2, 297). Pühalepast on kirjutatud: *Sii olle nii raske, et sii olle kasuga eest. Sii kaalus puuda* (ERM EA 16: 2, 375).

Foto 1. Rüü Eesti Rahva Muuseumis. ERM A 332: 4.

Foto 2. Rüü (*morsiuspeitto*) Soome Rahvusmuuseumis. U4002: 269.

Selle teate põhjal sai püstitatud ka kogu protsessi üks peamistest eesmärkidest – valmistada rüü rekonstruktsioon, mis kaaluks üks puud (16,381 kg). Rekonstruktsiooni tegemise alguses ei olnud veel teada, kui palju kaaluvad muuseumides hoiul olevad rüüd.¹

Alusteki valmistamine ja vanutamine

Kirjalikest andmetest selgub, et rüü alustekiks võeti kolmelaidne ruuduline sõba (Konsin 1982: 109). Oluliseks peeti, et aluskangas oleks uus, kuna kasutatud kangas ei oleks nukkude raskust välja kannatanud (ERM EA 18: 1, 324).

Mõlemad originaalrüüd on kootud 2/2 toimises tehnikas, kasutatud on ühekordset lambamusta ja -valget lõnga. Rekonstruktsiooni tehes pidasin oluliseks, et aluskangasse koostav lõng oleks Hiiumaalt. Valged ja pruunid villad pärinevad Lepaniidi talu lammastelt ning ühekordne lõng on kedratud Hiiu Villas. Alussõbaks vaja mineva 6,85 meetri pikkuse kanga kudus käsitöömeister Astri Kaljus. Aluskangas on kootud ilma pingutajata, mis tagas selle, et kangas ei tõmmanud peale kangastelgedel mahavõtmist laiusest oluliselt kokku (valmis kanga laius 62 cm).

Kõige suuremat nõutust tekitas muuseumides olevate rüüde tavapäratu kolmelaidseks õblemise süsteem. Mõlemal alustekil on kolmas kangalaid poolik – ERMi tekil topelt keeratud (61+61+30 cm, teki kogulaius 152 cm) ja Soomes hoiustataval rüül pikuti pooleks lõigatud (64+64+27 cm, teki kogulaius 155 cm). Üheski kirjalikus mälestuses pole sellist poolikut kangalaidu kirjeldatud. Rekonstruktsiooni tehes

Foto 3. Vanutusmasinaga rüü alusteki kanga vanutamine 21.05.2022. Vanutusmasin on ovaalse kujuga laudnõu, millel on kahel pool käepidemed. Töötamise põhimõte seisneb selles, et laudnõu lükatakse käepidemetest hooga liikuma. Sees loksuv vesi ja kangas lükatakse suurel jõul vastu vanutusmasina seinu. Vanutatakse vaheldumisi külma ja kuumaga veega. *Urmas Liiti foto.*

¹ Vantaa kogudekeskuse töötajad ei leidnud märtsis 2022 võimalust rüü kaalumiseks.

Foto 4. Rüi alusteki kanga vanutamine vaalikurika ja -kaikaga 21.05.2022. Joonas Morgan Rokki foto.

Foto 5. Rüi alusteki kanga vanutamine nui abil tünnis 21.05.2022. Kadri Kuuse foto.

otsustasin kangalaiud jätta võrdsetesse laiustesse. Et saada võimalikult autentne lõpptulemust, tuli 62 cm laiune kangas ca 10 cm ulatuses kokku vanutada. Muuseumides olevate rüide täpset vanutamisasetat on keeruline määrata, kuna teatav vanumine tekib ka eseme kasutamisel. Sooviga katsetada mitut traditsioonilist kangavanutusviisi, proovisin kolme varianti:

- 1) vanutusmasinaga vanutamine (foto 3);
- 2) vaalikurika- ja kaikaga vanutamine (foto 4);
- 3) tünnis vanutamine (foto 5).

Kokku vanutasin aluskangast ca neli tundi. Kõige tõhusamaks meetodiks osutus puidust vanutusmasina kasutamine. Raskeim osa oli kuue meetri pikkuse kanga väljaväänamine, et vett vahetada. Hoolimata eri vanutamiskiisidest jäi lõpptulemus siiski keskpärane – kangas tõmbas pikkusest kokku 11 cm ja laiusest 2 cm. Et jõuda soovitud tulemuseni, jätkasin kanga vanutamist elektrilises pesumasinas; lõpuks saavutasin peaaegu 56 cm laiuse kanga. See oli kompromiss, et kangas liiga ära ei vanuks, alustekk jääks kolmelaidne ning rekonstruktsioon säilitaks originaalidele lähedased mõõtmed.

Peale vanutamist lõikasin kanga kolmeks. Laiud õmblesin kokku kuuekordse linase niidiga, kasutades üleloomispistet. Teki servade mahaõmblemise juures tekitasid originaalesemed taas dilemma – ERMi rüül on servad teki alumisele poole kinnitatud, Soomes hoiustataval rüül on servad nukkudega

Foto 6. Fotokollaaž Soomes Rahvusmuuseumis olevast rüüst SU 4002: 269. Fotodel on näha vanade silmkoeliste esemete kasutamist, heegelpitsi ja vanutatud kangalõime otsi – tutkameid. *Helgi Põllo fotod.*

samal pool ning õmblus kollase laisalõngaga² kaunistatud. Rekonstruktsiooni puhul jätsin õmblused sissepoole – nukkudega kaetud pool jäi n-õ puhtaks. Valminuna kaalus kolmelaidne alustekk 1928 g. ERMis hoiustatav rüü on pea-aegu ilma nukkudeta ja kaalub 3100g; tekki on küll mitmest kohast paigutatud ning kolmas kangalaid topelt keeratud, seega päris võrreldavad need kaalunumbrid ei ole.

Nukkude materjal ja nende kinnitamine

Tehnoloogiliselt on nukkude kinnitamine alustekile väga lihtne – iga kaltsu-riba tuleb nõeluda üleloomispistega teki külge. Teine võimalus on õmmelda nukud eelnevalt pikale ribale ja siis õmmelda pikk riba koos nukkudega tekile. Viimane meetod oli ilmselt kasutusel talgute korral, kuna tekki saab korruga nõeluda vaid üks inimene, kuid pika riba saavad näpu vahele võtta mitu talgulist. Talgud korraldati pruudi aitamiseks:

Jõukamal pruudil pidi ikka rüügi olema kaasavaraks. Pühapäeva õhtul käisid tüdrukud koos pruudi pool rüüd teha aitamas. Plikaohu tüdrukud lõikasid katki riidetükke ja täiskasvanud takistasid³ need lauale laota-

- 2 Servade tugevdamiseks ja hargnemise vältimiseks õmmeldi mööda lõikeservi nn laisalõng, mis mõjus kaunistusvõtena, eriti kui kasutati värvilist villast lõnga.
- 3 Hiiu murdes *takistama* – (kiiruga) õmblema, (esialgselt) kinnitama.

tud sõbale. Tolal oli moes, et pruut käib mööda tuttavaid, sugulasi ja naabreid andeid korjamas – kosja viina viimas. Vastu anti talle kõiksugu kraami nagu rüinarmaid ja -lappe, tupsuhilpe jpm. (ERM EA 18: 1, 333.)

Märkimisväärne avastus oli, et väga suurt ajalist erinevust kahe kinnitamis-tehnoloogia vahel ei olnud. Otse nukke tekile ömmeldes kulus ühe rea (155 cm) täitmiseks ca 1 tund. Eelnevalt kaltsuribadega kaetud pika riba kinnitamiseks kulus ca 45 minutit.

Rüiteki nukkudeks kasutati enamasti villaseid kangaid, seda toetavad paljud kirjalikud andmed ERMi arhiivist. Soomes hoiustatav rüü on samuti valdavalt villase materjaliga kaetud. Nukkude seas on mõni üksik linane riidetükk, paar heegeldatud ja varrastel kootud lappi ning mõni valge puuvillane kangariba (foto 6). Üllatav on Soomes oleva rüü puhul valgete villaste kangatükkide rohkus, kuna valgest villasest kangast esemeid polnud Hiiumaal 19. sajandil kuigi palju kasutusel. Suur on ka tutkamite hulk nimetatud rüül – ligi pool tekist on kaetud vanutatud lõimeotstega.

Rekonstruktsiooni puhul on nukkude materjaliks enamjaolt viimasel viiekümnel aastal kasutusel olnud mantlikangad. Ainult käsitööna valminud läbivillaseid kangaid ei olnud võimalik kasutada nende rariiteetsuse ja hinna tõttu. Sarnane olukord oli ka tutkamitega – ainsad täisvillased kangalõimeotsad olid rüü alusteki kanga otsad. Seega tuli mul tutkameid imiteerida.

Valetutkamite tegemiseks kinnitasin pikale villasele riide ribale seasõrgsõlmega lõngad, seejärel tegin neist keerupaelad ning lõpetuseks vanutasin pesumasinas (foto 7).

Foto 7. Imiteeritud tutkamid. Kadri Kuuse foto.

Rüü kaal

Valmis rekonstruktsioon kaalub 8100 g, sellest alustekk 1928 g ja pealiskord 6172 g. Seega püstitatud eesmärgist valmistada tekk, mis kaaluks 1 puud (16,381 kg), jäi puudu tervelt pool. Võib eeldada, et üks puud on sama meelevaldne määratlus nagu sada aastat vana – lihtsalt üks ümmargune ühik, mida pärimusekogujale öeldi; vaevalt et tekke majapidamises kaaluti. Ent põhjusteid, miks soovitud eesmärk jäi saavutamata, võib leida pealiskorras kasutatud

Foto 8. Rüü rekonstruktsioon kuulub Hiiumaa Muuseumi põhikogusse HKM 6648: 1 Tst 8: 22.
Urmas Liiti foto.

materjalis. Nüüdisaegne villane kangas on disainitud kergeks ja õhukeseks, et see ei koormaks kandjat. Rüü valmistamisel kasutasin suures osas tööstuslikult toodetud kangaid. Teiseks põhjuseks võib olla ka tutkamite vähene kasutamine rekonstruktsiooni juures. Imiteeritud tutkamite tegemine oli väga aeganõudev, seega on neid kasutatud vaid kuue rea täitmiseks. Kaks kuud peale rekonstruktsiooni valmimist tuli Vantaa Soome Kogudekeskusest teade, et nad leidsid lõpuks võimaluse seal hoiustatava rüü kaalumiseks. Soomes olev

Hiiumaa rüi kaalub 7 kg, eksimisvõimalusega +/-1 kg. See andis kindlustunde, et õnnestus valmistada väga originaalilähedane rüitekk (foto 8).

Kogemused rüiteki all magamisest

Soovisin anda rekonstrueeritud tekile lisandväärtust ka kogemuslugude kaudu. Väga paljudes etnograafilistes kirjeldustes jääb kõlama, et *rüi oli igavesti raske ja harukordselt soe* (ERM EA 15: 2, 297). Minu soov oli teada saada, kuidas 21. sajandi inimesed peegeldavad 19. sajandil levinud tekstiili all magamise kogemust. Kas hakkab külm, kas tekk torgib, on liiga raske vm.

Eksperimendis osales kolm meest – Toomas Kokovkin magas HiiuInglri kajutis, Tõnu Vahter veetis öö Muhumaal Üügu pangal (foto 9) ja Hergo Tasuja magas Käinas kodu-aias batuudil. Septembri esimesel poolel, kui mehed öid rüi all veetsid, oli öösooja veel ligi 10° C.

Kaks meest töid välja, et rüi on pikale mehele liiga lühike – tuli valida, „kas kõrvad või varbad“. Tõnu Vahter leidis nutika lahenduse ning heitis diagonaalis üle teki, kasutades nõukogude-aegset laste mähkimise nippi. Risti üle teki heites sai ta küljetükid üle keha tõmmata ja mis peamine – tekisoojust jätkus nii jalgadele kui peale. Soe oli tekk küll, kuid et tegu oleks olnud just „harukordse soojusega“, ei osanud ükski eksperimendis osalenu kinnitada. Samamoodi ei avaldanud teki raskus meestele märkimisväärset muljet.

Lambavill suudab teatavasti imada niiskust vähemalt 30% oma kaalust, ilma et see tunduks niiske. Samuti hoiab vill ühtlast temperatuuri. Need käibetõed said veelkord kinnitust õues rüi all magades. Tõnu Vahter kirjutas:

Olin sissejuhatuseks mõned minutid sokipöisil rüi peal. Pean ütlema, et kohe olin üllatunud, et niiskust ei kusagil. Kell oli 10 õhtul, tundsin kuidas hall vallutab ümberringi vaikselt maad. Minu jalgealune oli kuiv. Mitte lihtsalt ei olnud jalgadel kuiv, vaid ka soe. (HKM 6648: 2 A 6303.)

Foto 9. Tõnu Vahter magas rüi rekonstruktsiooni all Üügu pangal Muhumaal ööl vastu 11. septembrit 2022. Tõnu Vahteri foto.

Kokkuvõte

Eksperimentaalpraktikal põhineva uurimistöö põhieesmärk oli rekonstrueerida võimalikult originaalilähedane rüü, millel oleks arhiiviandmetes nimetatud kaal 1 puud (16,381 kg). Tänapäevani on teadaolevalt säilinud vaid kaks Hiiumaa rüitekki – üks Eesti Rahva Muuseumis ja teine Soome Rahvusmuuseumis. Olulisemateks arhiiviallikateks olid ERMi etnograafilise arhiivi ja korrespondentide võrgu arhiivi käsikirjad. Rekonstruktsioon kaalub 8,1 kg, mida on poole vähem, kui eesmärgiks seati. Soomes hoiustatav rüitekki kaalub 7 kg (+/-1 kg), mis seab pigem kahtluse alla arhiiviteate tõepärasuse kui rekonstruktsiooni füüsilised puudujäägid.

Lisaks rekonstruktsioonile kuuluvad teki juurde ka kirjalikud autoetnograafilised lood kasutuskogemusest. Rüü uurimise ja valmistamise protsessi kaudu sai märkimisväärne hulk inimesi osa hiidlaste vaimsest pärandist – nende omaaegsetest oskustest, teadmistest ja kogemusest. Valminud tekk on osa SA Hiiumaa Muuseumid kogudest, andes sellega võimaluse esemega tutvuda ning teavet kasutada ka tulevastel põlvkondadel.

Allikad

Aav, Jarno, Amberg, Marianne, Peltonen, Anna-Lisa 1991. *Ryijy. Finnish textiles / Textiles Finlandais*. Helsinki: Yliopistopaino.

Kallasmaa, Marja 2010. *Hiiumaa kohanimed*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Kelpman, Mare 2016. *Kangakudumine*. Tallinn: Pegasus.

Konsin, Kalju 1979. *Kudumid*. Tallinn: Kunst.

Konsin, Kalju 1982. Hiiu rahvavaibad. – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXXIII*. Tallinn: Valgus, 107–132.

Kuusk, Kadri 2007. Hiiu-Kärdla kalevivabrik Hiiumaa vaibakultuuri mõjutajana. Seminaritöö. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.

Sirelius, Uuno Taavi 1924. *Suomen ryijyt. Tekstiilihistoriallinen tutkimus*. Helsinki: Otava.

Toikka-Karvonen, Anniki 1971. *Ryijy*. Helsinki: Otava.

Willberg, Leena 2008. *Ryijy elää: suomalaisia ryijyjä 1778–2008*. Varkaus: Varkauden taidemuseo.

Arhiiviallikad

ERM EA 15: 2. Erna Ariste 1931. Märkmeid Hiiumaa etnograafiast.

ERM EA 16: 2. Erna Ariste 1932. Teatmematerjali Hiiumaalt.

ERM EA 18: 1. Erna Ariste 1933. Etnograafilisi märkmeid Hiiumaalt.

ERM EA 20: 1. Erna Ariste 1934. Etnograafilisi kirjeldusi Hiiumaalt.

Esemelised allikad

ERM A 332: 4

SU 4002: 269

Kadri Kuusk (s 1984) on Hiiumaa Muuseumi peavarahoidja. Ta on lõpetanud TÜ Viljandi kultuuriakadeemia rahvusliku tekstiili eriala (2008) ja omandanud samas koolis magistrikraadi pärandtehnoloogia erialal (2023). Ta on elukutselt hiidlane ja loodab oma praeguste ja tulevaste uurimistöödega Hiiumaa ainulaadsust ja rikkaliku kultuuri-pärandit kõigile tutvustada.

ERM KV 30: 5/23. Gustav Vösa 1936. Rüidest.

ERM KV 30: 48/135-137. Priidu Toompuu 1937. Rüidest.

HKM 6648: 2 A 6303. Kadri Kuusk 2022. Mineviku kogemust uurides. Rüiteki näide. Eksperimentaalpraktika aruanne.

Kadri Kuusk. *Urmas Liiti foto.*

Studying past experience. The case of *rüi* blanket

Abstract

This article examines the unique type of blanket used in Hiiumaa, the rüi. Presumably the rüi blanket is related to the Swedish and West Finnish fringed rugs woven with the ryijy technique on looms. In contrast to the ryijy technique, the Hiiumaa rüi does not have yarn piles sown into it, but the hairy top layer is made of rug rags (nukud) sown onto the base blanket. According to archival records, the rüi imitated fur, which made the blanket exceptionally warm and could be worn at night in cold conditions (e.g. on a sea voyage, sleeping in a meadow). In Hiiumaa, rüis were still made until the turn of the 19th and 20th centuries, when the continuity of blanket making ceased. The aim of this article is to present the historical background of the rüi blanket, to describe the process of making of a rüi blanket reconstruction, and to compile stories of experiences from people who slept under the rüi reconstruction.

Although this type of blanket was still very common in Hiiumaa in the 19th century, only two exemplary blankets are known to have survived to the present day. A rüi of rather poor condition is preserved in the Estonian National Museum (ERMA 332: 4). During a collection expedition to Hiiumaa in 1901, the Finnish ethnologist Axel Olai Heikel (1851–1924) brought one of the rüis also to the Finnish National Museum (SU 4002: 269). In addition to the few specimens, many written records have fortunately survived from the beginning of the 20th century of how the rüi was made and used. Most of the written records are preserved in the Ethnographic Archive (EA) and Correspondents' Reply (KV) of the Estonian National Museum.

Rüi blankets have been used in different places in Hiiumaa, but they had one purpose – to protect against cold. The blanket was taken to the meadows (it was used to sleep under a hayloft), and it was also used as a boat blanket, although the rüi was mainly used to sleep under at home during the cold season, as just a blanket was rarely warm (ERMA EA 20: 1, 193). In addition to its very practical properties, the rüi also had a wider social significance, as it was part of the dowry of a Hiiumaa bride. Communal work bees were organised to make the blanket and even in the 19th century, the gifts brought to the bride still included clothes suitable for making shreds (nukud).

A recurring theme throughout the period of reconstruction was the weight of the rüi blanket. It has been noted that the blanket was so heavy that a

*sick man could not even carry it and that children grew tired under it. It is recorded from Pühalepa that the blanket could have weighed up to one pood (16,381 kg). In addition, I wanted to add value to the reconstructed blanket through stories of experience. Very many ethnographic descriptions leave the impression that the *rüi* was very heavy and unusually warm. My desire was to find out how people in the 21st century reflect the experience of sleeping under a blanket that was common in the 19th century. Does it get cold, does the blanket prickle, is it too heavy, etc.?*

*In its finished form, the *rüi* reconstruction weighs 8,1 kg, half the target weight. The *rüi* blanket deposited in Finland weighs 7 kg (+/- 1 kg), which calls into question the veracity of the archival record rather than the physical shortcomings of the reconstruction.*

*Three men slept under the *rüi* reconstruction between 7–13 September 2021, when the night-time temperature was around +10°C. The participants of the experiment pointed out that the blanket absorbed moisture very well and they didn't get wet even when sleeping on the ground. The people sleeping under the *rüi* did not mention that the blanket was too heavy or too warm.*

*Through the process of studying and making a *rüi*, a significant number of people took part in the intangible heritage of the Hiiumaa people – their skills, knowledge, and experience. The finished blanket is part of the collections of Hiiumaa Museums (HKM 6648:1 Tst 8:22), thus providing an opportunity to familiarise oneself with the item and use the information also for future generations.*

Keywords: sea blanket, *rüi*, handicraft techniques, reconstruction, practice-based research, user experience